К63

3589-р

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

КОМНАТНИЙ Сергій Олександрович

УДК 374

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ГУРТКАХ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

13.00.02 – теорія та методика навчання технологій

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2013

9060

НБ НПУ ім. М.П.Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
БИКОВСЬКА Олена Володимирівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри позашкільної освіти;
Інститут екології економіки і права, ректор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
СУЩЕНКО Тетяна Іванівна,
Класичний приватний університет,
професор кафедри управління навчальними
закладами і педагогіки вищої школи;

кандидат педагогічних наук, доцент
САВЕНКОВА Людмила Василівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
директор наукової бібліотеки.

Захист дисертації відбудеться "29" квітня 2013 р. о 13 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.19 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий "29" березня 2013 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради **М. П. Малежик**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Прогрес української держави потребує від освіти як стратегічного ресурсу забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету та конкурентоспроможності на міжнародній арені, культурного, інтелектуального, творчого потенціалу народу, всебічного розвитку особистості, її самостійності, відповідальності, працелюбства. Тому питання організації самостійної роботи, розвитку самостійності особистості є одним з ключових у навчально-виховному процесі всіх складових системи освіти.

Система позашкільної освіти, яка в сучасних умовах набуває особливої важливості й актуальності, значну увагу приділяє організації самостійної роботи учнів. Це зумовлено тим, що за своєю суттю вона характеризується добровільною участю в навчально-виховному процесі дітей різних вікових категорій та відсутністю регламентуючих настанов. Також особливе значення мають вільний вибір занять, різноманітність видів діяльності та диференціація за інтересами до конкретної галузі науки, техніки, культури, організація вільного часу.

Установлено, що державна політика позашкільної освіти регламентується Конституцією України, законами України "Про освіту" та "Про охорону дитинства", а Законом України "Про позашкільну освіту" загалом визначаються головні положення державної політики у сфері позашкілля, її правові, соціально-економічні, а також організаційні, освітні та виховні засади.

Самостійна робота учня в системі позашкільної освіти є складовою відповідно організованої освітньої діяльності позашкільних навчальних закладів, що мотивує учнів до самостійного її розширення, поглиблення і продовження у вільний час, сприяє формуванню і розвитку самостійності.

Позашкільна освіта в Україні здійснюється за різними напрямами, серед яких науково-технічний займає одне з вагомих місць. Так, за даними офіційних статистичних джерел, у 2012 р. працювало понад 15,7 тис. науково-технічних гуртків, секцій, творчих об'єднань, в яких навчалося понад 229 тис. учнів (вихованців, слухачів), що становить 20% від загальної кількості гуртків системи позашкільної освіти Міністерства освіти і науки України. Загалом функціонувало близько 240 центрів, будинків, клубів науково-технічної творчості, станцій юних техніків.

Організація самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів пов'язана з безпосередньою організацією трудової діяльності самих дітей у різних її видах і формах.

Питанням самостійної роботи, розвитку самостійності особистості присвячена велика кількість теоретико-методичних праць.

Загальні теоретичні основи розвитку особистісної самостійності закладені в педагогічних роботах П. Ф. Каптерева, Я. А. Коменського, Й. Г. Песталоцці, С. Ф. Русової, Ж. Ж. Руссо, Л. М. Толстого, К. Д. Ушинського та ін.

Проблеми розвитку самостійності особистості, організації самостійної роботи в навчальних закладах різних типів представлені в багатьох науково-методичних роботах вчених, практиків-педагогів, психологів тощо.

Так, питання самостійної навчальної роботи учнів розкриваються у працях А. М. Алексюка, С. І. Архангельського, Ю. К. Бабанського, Д. Б. Богоявленської, В. І. Бондаря, З. М. Борисової, Т. В. Введенської, П. Я. Гальперіна, Г. В. Ігнатенко, І. О. Зимньої, І. Я. Лернера, А. С. Макаренка, О. Г. Мороза, А. В. Петровського, П. І. Підкасистого, О. Я. Савченко, В. О. Сластьоніна, Л. О. Сущенко, В. О. Сухомлинського, М. П. Тименка, Т. І. Шамової, І. С. Якиманської та ін.

Основні положення щодо організації самостійної роботи студентів відображують у своїх дослідженнях Н. І. Бойко, В. А. Козаков, О. В. Малихін, О. Г. Мороз, Л. В. Савенкова, М. М. Солдатенко, О. Т. Шпак та ін.

Сучасні загальні аспекти розвитку самостійності учнів, організації самостійної роботи в системі позашкільної освіти представлено в наукових працях І. Д. Беха, О. О. Бєлошицького, О. В. Биковської, В. В. Вербицького, Г. П. Пустовіта, Т. І. Сущенко, В. А. Рединої та ін.

При цьому, аналіз теоретичних джерел та педагогічної практики, свідчить, що наявні розробки і прикладні рекомендації не повністю розкривають основні положення щодо організації самостійної роботи учнів у системі позашкільної освіти, зокрема в науково-технічних гуртках. Існує явна суперечність між:

соціальною потребою та необхідністю розвитку самостійності учнів у системі позашкільної освіти і недостатньою розробкою нових науково обґрунтованих підходів;

необхідністю організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладах і відсутністю цілісних теоретико-методичних досліджень;

розвитком позашкільної освіти, науково-технічним прогресом і недостатньою розробкою та впровадженням сучасних методик і технологій у позашкільних навчальних закладах.

Необхідність подолання виявлених суперечностей, розкриття важливих аспектів методики організації самостійної роботи учнів у системі освіти зумовила вибір і розробку теми дослідження **"Методика організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладах".**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота пов'язана з Державною цільовою соціальною програмою розвитку позашкільної освіти на період до 2014 р., затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 785, Програмою розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002–2008 рр., затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 28 березня 2002 р. № 378 та здійснено відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 5 від 28 січня 2004 р.).

Дисертаційне дослідження також пов'язане з науковою роботою "Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні" (державний реєстраційний номер 0108U011032), що проводилося відповідно до Розпорядження Президента України від 26 червня 2008 р. № 207/2008–рп "Про надання грантів Президента України для підтримки наукових досліджень молодих учених" та дослідженням "Розроблення змісту підготовки педагогічних працівників для позашкільної освіти в Україні" (державний реєстраційний номер 0111U008209) відповідно до Указу Президента України від 20 травня 2011 р. № 592/2011 "Про призначення грантів Президента України для підтримки наукових досліджень молодих учених на 2011 рік" за підтримки Державного фонду фундаментальних досліджень.

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 4 від 29.11.2012 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 10 від 18.12.2012 р.).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан питання організації самостійної роботи учнів у теорії та педагогічній практиці.
2. Розробити методику організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів.
3. Розкрити використання інформаційних технологій як засобу організації самостійної роботи учнів у позашкільній освіті.
4. Експериментально перевірити методику організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів.

Об'єкт дослідження: самостійна робота учнів.

Предмет дослідження: зміст і методика організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів.

Методологічною та теоретичною основою дослідження є:

– правові засади освіти, що випливають із законів України "Про освіту", "Про позашкільну освіту", Національної доктрини розвитку освіти, Державної національної програми "Освіта" (Україна XXI століття), Концепції позашкільної освіти та виховання, Положення про позашкільний навчальний заклад тощо;

– теоретичні засади філософії освіти (В. П. Андрущенко, В. П. Бех, Г. І. Волинка, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, М. І. Михальченко, В. А. Роменець, А. В. Толстоухов та ін.);

– загальні основи теорії особистості (Б. Г. Ананьєв, І. Д. Бех, Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, В. О. Моляко, К. К. Платонов, С. Л. Рубінштейн, Б. М. Теплов та ін.);

– основні положення самостійної роботи учнів (А. М. Алексюк, С. І. Архангельський, Ю. К. Бабанський, Д. Б. Богоявленська, В. І. Бондарь, З. Н. Борисова, Т. В. Введенська, П. Я. Гальперін, Г. В. Ігнатенко, І. О. Зимняя, І. Я. Лернер, А. С. Макаренко, О. Г. Мороз, А. В. Петровський, П. І. Підкасистий, О. Я. Савченко, В. О. Сластьонін, Л. О. Сущенко, В. О. Сухомлинський, М. П. Тименко, Т. І. Шамова, І. С. Якиманська та ін.);

– теоретичні засади і практиктичні рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів (Н. І. Бойко, В. А. Козаков, О. В. Малихін, О. Г. Мороз, Л. В. Савенкова, М. М. Солдатенко, О. Т. Шпак та ін.);

– загальнотеоретичні основи позашкільної освіти, діяльності позашкільних навчальних закладів (Л. К. Балясна, О. В. Биковська, В. П. Вахтеров, Г. М. Ващенко, В. В. Вербицький, Б. С. Кобзар, М. Б. Коваль, Н. К. Крупська, О. В. Литовченко, В. М. Мадзігон, А. С. Макаренко, Є. М. Мединський, І. М. Мельникова, І. І. Огієнко, Г. П. Пустовіт, С. Ф. Русова, С. О. Сірополко, В. О. Сухомлинський, Т. І. Сущенко, Н. Ф. Харінко, В. І. Чарнолуський, С. Т. Шацький та ін.);

– теоретичні засади і практичні рекомендації щодо інформаційних технологій, інформатизації, комп'ютеризації (І. Є. Булах, Є. П. Веліхов, А. М. Гуржій, Л. М. Дибкова, А. П. Єршов, М. І. Жалдак, І. В. Журавльова, А. П. Кудін, М. С. Корець, В. В. Лідовський, Л. Л. Макаренко, В. М. Монахов, Б. М. Наумов, В. С. Пономаренко, В. В. Туманов, О. Л. Федотова, А. А. Федотов, В. С. Цимбалюк, С. М. Яшанов та ін.).

Методи дослідження. У дисертаційній роботі використано комплекс загальнонаукових, конкретно-наукових, спеціальних методів дослідження:

– *теоретичні:* аналіз і синтез педагогічних, філософських, психологічних, соціологічних наукових знань, нормативних документів, навчальних видань з проблеми самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів; класифікація, порівняння,

узагальнення даних щодо самостійної роботи учнів, аналіз тенденцій їх розвитку; моделювання, систематизація та узагальнення теоретичних і методичних основ самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів;

– *емпіричні:* вивчення, аналіз та узагальнення практики самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів; бесіди, анкетування, інтерв'ювання та соціологічне опитування з проблеми самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів; педагогічне спостереження умов організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів; педагогічний експеримент; статистична та аналітична обробка експериментальних даних щодо педагогічної ефективності науково обґрунтованої методики самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів.

Наукова новизна одержаних результатів та теоретичне значення дослідження полягає в тому, що:

вперше обґрунтовано і розроблено методику організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів; визначено зміст, форми і методи самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів, що базуються на використанні інформаційних технологій;

удосконалено визначення змісту і суті поняття "організація самостійної роботи в позашкільних навчальних закладах"; теоретичні основи самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів; компоненти і показники самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів;

дістали подальший розвиток основні положення щодо організації навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах; самостійної роботи учнів у гуртках позашкільних навчальних закладів; використання інформаційних технологій у системі позашкільної освіти.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробці і впровадженні в навчально-виховний процес у позашкільних навчальних закладах навчальних програм та методичних рекомендацій щодо самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів.

Дослідження і його матеріали можуть використовуватися в навчально-виховному процесі позашкільних навчальних закладів, студентами та викладачами вищих педагогічних навчальних закладів, інститутів післядипломної педагогічної освіти, спеціалістами органів управління освіти і науки, іншими спеціалістами у сфері позашкільної освіти.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження здійснювалося в навчально-виховному процесі позашкільних навчальних закладів, що підтверджено довідками, а саме: Кіровоградського обласного центру науково-технічної творчості учнівської молоді (довідка № 01–20 від 27 грудня 2012 р.), Рівненського міського Палацу дітей та молоді (довідка № 02–18/359 від 26 грудня 2012 р.), Центру позашкільної роботи Святошинського району м. Києва (довідка № 246 від 26 грудня 2012 р.), Центру творчості дітей та юнацтва "Шевченківець" м. Києва (довідка № 245 від 25 грудня 2012 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження обговорювалися на засіданнях науково-дослідної лабораторії теорії та методики позашкільної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, конференціях, семінарах, "круглих столах" міжнародного, всеукраїнського, районного рівнів з питань позашкільної освіти, діяльності позашкільних навчальних закладів. Висновки і рекомендації доповідалися на Міжнародній науково-практичній конференції "Наукова еліта у розвитку держав" (Київ, 2012), Міжнародній науково-практичній конференції "Наукова еліта як соціально-економічний фактор розвитку держав в умовах глобалізації" (Київ, 2010), Міжнародній науково-практичній конференції "Науково-методичне забезпечення позашкільної освіти: теорія і практика" (Київ, 2008), Всеукраїнських науково-практичних конференціях "Підготовка педагогів для позашкільної освіти" (Київ, 2011), "Університет – позашкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад" (Київ, 2010) тощо.

Публікації. Основні результати дослідження відображені в 6 наукових та навчально-методичних працях, серед яких 5 – одноосібні статті в наукових фахових виданнях, 1 – тези конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, таблиць (15), рисунків (14), списку використаних джерел (307 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 198 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтована актуальність досліджуваної проблеми, розкрито зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами, визначені мета, завдання дослідження, об'єкт, предмет, охарактеризовані методологічні та теоретичні основи дослідження; подано методи дослідження, розкрита наукова новизна, теоретичне і практичне значення роботи, відображено хід впровадження та апробації результатів дисертаційного дослідження.

У першому розділі "Теоретичні основи організації самостійної роботи учнів у позашкільних навчальних закладах" розкрито особливості самостійної роботи як системи, представлено питання організації самостійної роботи учнів у позашкільній освіті.

Аналіз змісту існуючих теоретичних положень самостійної роботи показав, що вона є освітньо-культурним багатоаспектним об'єктом, який функціонує і розвивається, зберігаючи свою сутність.

Питання самостійної роботи, самостійності особистості досліджуються з глибокої давнини і залишаються актуальними в сьогоденні. Це обумовлено тим, що самостійна робота становить організацію всієї життєдіяльності людини з врахуванням соціальних інституцій та індивідуальних особливостей, завдяки яким розвиваються всі сторони особистості, її здібності та якості.

Слід відмітити, що самостійною є діяльність, яку виконує учень без сторонньої прямої допомоги, спираючись на свої індивідуальні особливості, знання, вміння, досвід, і через реалізацію якої формує риси свого характеру, зокрема самостійність.

Встановлено, що самостійна робота є системою в комплексі взаємодіючих компонентів, кожний з яких є підсистемою або системою нижчого порядку. Дослідження показало, що самостійна робота включає сукупність різних компонентів, до яких належать: змістові, організаційні, функціональні, структурні.

Так, змістовими є компоненти самостійної роботи, які складають основу її змісту і включають основні види діяльності людини, а саме: навчальна праця, гра, спілкування, позашкільна робота.

Наступними компонентами самостійної роботи є організаційні, які забезпечують її організацію та здійснення. До них належать сім'я, дошкільні, загальноосвітні, позашкільні, професійно-технічні та вищі навчальні заклади, різні організації та установи.

Особлива роль у самостійній роботі належить функціональним компонентам, які пов'язані з її функціями: виховна, освітня, розвиваюча та соціалізуюча.

Структурними компонентами самостійної роботи є компоненти, що передбачають психологічну та практичну готовність особистості до роботи і включають: потреби, мотиви, здібності, інтереси.

Виявлено, що організація самостійної роботи здійснюється в навчальних закладах різних типів, серед яких – позашкільні навчальні заклади сприяють організації самостійної роботи учнів, розвитку їх здібностей, формуванню самостійності, становленню творчої особистості, застосуванню їх теоретичних знань на практиці, удосконаленню компетентностей у вільний час.

На основі узагальнення наукових підходів, системного аналізу теоретичних засад і практичної їх реалізації встановлено, що *організація самостійної роботи в позашкільних навчальних закладах* – це діяльність учнів, спрямована на оволодіння інформацією та її застосування у вільний час, що сприяє формуванню та розвитку самостійності.

Окремо обґрунтовано, що при цьому самостійна робота відбувається без прямої (традиційної) участі педагога, але в її організації педагог відіграє вагому роль. Зокрема, діяльність педагога спрямовується на формування потреб і мотивів учнів до активної, творчої роботи і включає: планування самостійної роботи; організацію та спрямування самостійної роботи; контроль за виконанням завдань.

Встановлено, що самостійна робота учнів у позашкільних навчальних закладах може розглядатися в трьох напрямах: як форма організації навчання (самостійна робота), як процес пізнання (самоорганізація), як риса особистості учня (самостійність).

У процесі дослідження виявлено, що реальний стан організації самостійної роботи учнів у позашкільних навчальних закладах потребує розробки і впровадження сучасних методик, які сприятимуть підвищенню рівня самостійності підростаючого покоління.

У другому розділі "Дидактичні основи самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів" досліджуються зміст самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів, її організаційні форми і методи.

Установлено, що в структурі позашкільної освіти науково-технічний напрям займає вагоме місце, забезпечуючи учнів сучасними техніко-технологічними знаннями, уміннями та навичками, досвідом оволодіння технікою та технологіями, сприяє розширенню наукового світогляду, підготовці до активної науково-дослідної роботи, активному формуванню компетентностей, що застосовуються у всіх компонентах.

У процесі дослідження визначено, що за своєю суттю методика організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів є системою, яка складається з таких компонентів, як мета, завдання, зміст, форми, методи та засоби. При цьому в сучасних соціально-економічних умовах одним з актуальних напрямів у визначенні та розробці сучасної методики організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів є використання інформаційних технологій як засобу.

З'ясовано, що основною метою організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів є розвиток самостійності учнів у процесі науково-технічної творчості засобами

інформаційних технологій. При цьому дана мета була конкретизована у відповідних завданнях, які включали:

1. Здобуття знань, засвоєння техніко-технологічних понять і основних положень науково-технічної творчості, введення учнів у світ техніки, науки з використанням інформаційних технологій.

2. Формування у дітей вмінь та навичок роботи з техніко-технологічними об'єктами, вміння створювати іграшки, моделі машин, механізмів, застосовувати отримані техніко-технологічні знання на практиці з використанням інформаційних технологій.

3. Набуття учнями досвіду творчої діяльності з основних видів науково-технічної творчості, формування системного і логічного мислення, розвиток технічних здібностей, формування стійкого інтересу до науково-технічної творчості, потреби у творчій самореалізації та самовдосконаленні з використанням інформаційних технологій.

4. Формування технічної культури, виховання позитивних якостей, поваги до праці і людей праці, дбайливого ставлення до навколишнього середовища, розвиток відповідальності, самостійності з використанням інформаційних технологій.

Визначено, що зміст самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладах визначається змістом освіти і передбачає виконання самостійних завдань з науково-технічної творчості з використанням інформаційних технологій.

Слід відмітити, що зміст самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів включає три рівні: репродуктивний (робота здійснювалася за певним зразком і обмежувалася простим самостійним відтворенням, повторенням дій за зразком); реконструктивний (робота передбачала елементарне самостійне вирішення завдань, зміцнення навичок, перенесення знань у типові ситуації); творчий (робота передбачала самостійне здобуття принципово нових знань, зміцнення навичок самостійної діяльності).

Встановлено, що науково-технічні гуртки позашкільних навчальних закладів включають різні профілі, серед яких основними є: початково-технічний, спортивно-технічний, інформаційно-технічний, художньо-технічний та ін.

Так, гуртки та інші творчі об'єднання початково-технічного профілю є першою ланкою науково-технічної творчості. Їх програми спрямовані на введення дітей у світ техніки, залучення їх до створення іграшок, моделей машин, механізмів. Зміст самостійної роботи учнів у цих гуртках включає залучення їх до трудової діяльності, опанування найпростішими трудовими навичками, що є передумовою переходу в подальшому до самостійних форм організації трудової діяльності. Значна увага приділяється набуттю учнями

досвіду власної творчої діяльності, формуванню вмінь і навичок роботи з різноманітними матеріалами та інструментами, виховання культури праці.

Наступним у структурі науково-технічних гуртків позашкільних навчальних закладів є спортивно-технічний профіль. Значне місце у змісті роботи цих гуртків відведено формуванню в учнів здатності до самостійної творчої праці через набуття техніко-технологічних знань і умінь, ознайомлення з основами технічних наук та технологій, освоєння практичних навичок і основних технологічних прийомів проектування та виготовлення моделей, участь дітей у змаганнях та конкурсах, виховання відповідальності, самостійності тощо.

Важливе місце серед гуртків та інших творчих об'єднань науково-технічного напряму позашкільної освіти займає інформаційно-технічний профіль. Зміст самостійної роботи в цих гуртках спрямований на оволодіння знаннями інформаційної техніки, розвиток інформаційної культури, творчої ініціативи, формування стійкого інтересу до технічної творчості, розвиток позитивних якостей емоційно-вольової сфери особистості, виховання відповідальності, самостійності тощо.

Окреме місце серед гуртків та інших творчих об'єднань науково-технічного напряму позашкільної освіти займає художньо-технічний профіль. Організація самостійної роботи учнів у цих гуртках є основою для вироблення високого художньо-естетичного смаку, утвердження любові до художньої творчості, бажання займатися мистецькими видами діяльності, розвитку самостійності.

Визначено, що серед організаційних форм і методів найбільш оптимальними в методиці організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів є поєднання індивідуальних та групових форм, що здійснювалося за допомогою активних, інтерактивних, практичних та інших методів.

Особливістю застосування індивідуальних форм в організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів є те, що дитина індивідуально реалізовує власний інтерес, задум з науково-технічної творчості. Водночас при груповій формі організації роботи учень, об'єднавшись з іншими дітьми за спільністю бажань, намірів, планів, уподобань та за взаємними симпатіями, разом, без сторонньої допомоги педагога, наставника виконують науково-технічні завдання з використанням інформаційних технологій.

Установлено, що організація самостійної роботи учнів у позашкільних навчальних закладах включає три етапи, де перший – підготовчий (визначення завдань самостійної роботи), другий – основний (безпосереднє виконання

самостійної роботи), третій – заключний (перевірка результатів самостійної роботи).

Розроблена і представлена нами методика організації самостійної роботи учнів у позашкільних навчальних закладах, що базується на використанні інформаційних технологій з припущенням щодо позитивного впливу на рівень самостійності учнів, вимагала експериментального підтвердження.

У третьому розділі "Організація та результати експериментального дослідження" представлено використання інформаційних технологій як засобу організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів; розкрито питання організації педагогічного експерименту і перевірки його результатів.

У процесі дослідження було встановлено, що інформаційні технології як засіб організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів включають такі складові: програмне забезпечення, мережеве забезпечення, друковані та аудіовізуальні засоби. При цьому, серед програмного забезпечення нами використовувалися текстовий, графічний, музичний редактори, віртуальні лабораторії, програми для самоперевірки знань, а саме програми Office, Photoshop, MediaStudio, Wolfram Alpha, Stratum computer тощо; мережевого забезпечення – Internet, Intranet, зокрема електронні бібліотеки, бази тощо; друкованих засобів – книги, газети, журнали, бюлетені відповідного профілю тощо; аудіовізуальних засобів – радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо.

У процесі дослідження встановлено, що ефективність методики організації самостійної роботи учнів у позашкільних навчальних закладах забезпечується використанням інформаційних технологій, які обумовлюють відповідні мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи та засоби впливу на формування і розвиток самостійності учнів.

З'ясовано, що самостійність учнів позашкільних навчальних закладів є особистісною характеристикою, яка передбачає оволодіння знаннями, вміннями та навичками застосовувати їх у практичній діяльності, культурою та відповідним досвідом, здатністю завдяки цьому повноцінно реалізувати себе в сучасному житті.

Слід відмітити, що у формуванні самостійності учнів позашкільних навчальних закладів нами було виділено такі структурні компоненти: освітній, діяльнісний та мотиваційний.

Встановлено, що освітній компонент самостійності учнів визначав обізнаність, суму знань, уявлень і понять техніко-технологічного спрямування, ступінь формування вмінь та навичок виконання практичної роботи, оперування знаннями тощо.

Відмітимо, що роль діяльнісного компонента самостійності учнів полягала в тому, щоб визначити їх уміння прогнозувати результати діяльності, застосовувати отримані знання на практиці, уміння працювати з інструментами та обладнанням, рівень набуття учнями досвіду власної творчої діяльності, здатності проявляти творчу ініціативу, вирішувати творчі завдання тощо.

Третім є мотиваційний компонент самостійності учнів, який визначав спектр інтересів та мотивації особистості до виконання самостійної роботи з науково-технічної творчості, розвиток конструкторських здібностей, формування системного і логічного мислення, потяг до нових знань, прояв активності, ініціативи, бажання працювати і доводити розпочату справу до кінця.

Розроблена на основі інформаційних технологій методика організації самостійної роботи учнів у позашкільних навчальних закладах відкрила значні можливості для формування самостійності особистості, підвищення якості і ефективності позашкільної освітньої діяльності.

Визначені нами теоретичні і методичні засади організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках в позашкільних навчальних закладах потребували експериментального доведення.

Мета педагогічного експерименту полягала в оцінці ефективності розробленої нами методики організації самостійної роботи учнів у позашкільних навчальних закладах, що базується на використанні інформаційних технологій. У педагогічному експерименті застосовувалася розроблена нами методика педагогічної оцінки сформованості самостійності учнів позашкільних навчальних закладів з високим, середнім та низьким рівнями.

Порівняння даних сформованості самостійності учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів показує, що близькі оціночні показники контрольних та експериментальних груп на констатувальному етапі експерименту, виявилися істотно різними в підсумку формувального етапу експерименту. Так, високий рівень самостійності учнів на формувальному етапі експерименту в експериментальній групі становив 36%, на констатувальному – 19%. У контрольній групі на формувальному етапі експерименту – 31%, на констатувальному – 38%.

Середній рівень самостійності учнів на формувальному етапі експерименту в експериментальній групі становив 57%, на констатувальному – 49%. У контрольній групі на формувальному етапі експерименту – 45%, на констатувальному – 45%.

Низький рівень самостійності учнів на формувальному етапі експерименту в експериментальній групі становив 7%, на констатувальному – 32%; у контрольній групі на формувальному етапі експерименту – 24%, на констатувальному – 17% (рис. 1).

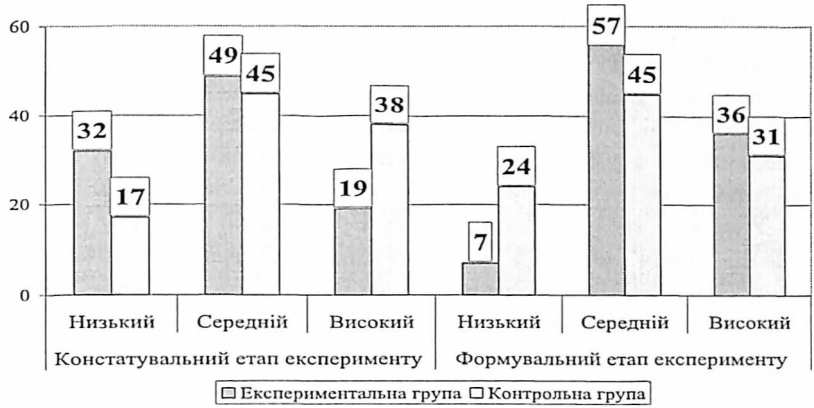

Рис. 1. Показники рівня сформованості самостійності учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів контрольних та експериментальних груп на констатувальному та формувальному етапах експерименту, %

Таким чином, результати експерименту підтвердили доцільність запропонованої методики організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз стану та рівня розробленості проблеми організації самостійної роботи учнів у теорії і педагогічній практиці вказує на його актуальність, яка визначається посиленням ролі самостійної роботи в навчальному процесі, значенням особистості, її самостійності та самоорганізації для соціально-економічного розвитку держави, суспільства, людства.

З'ясовано, що самостійною є діяльність, яку виконує учень без сторонньої прямої допомоги, спираючись на свої індивідуальні особливості, знання, вміння, досвід, і через реалізацію якої формує риси своєї самостійності. При цьому в організації самостійної роботи важливою є роль батьків, педагогів, наставників.

Виявлено, що організація самостійної роботи здійснюється в навчальних закладах різних типів, у тому числі й позашкільних, що сприяє формуванню в учнів у вільний час компетентностей, самостійності, розвитку їх умінь і творчих здібностей, здатності застосувати теоретичні знання на практиці.

У процесі дослідження встановлено, що організація самостійної роботи в позашкільних навчальних закладах – це діяльність учнів, спрямована на

оволодіння інформацією та її застосування у вільний час, що сприяє формуванню та розвитку самостійності.

Самостійна робота учнів у позашкільних навчальних закладах є системним об'єктом, що включає різноманітні компоненти і розглядається в трьох напрямах: як форма організації навчання (самостійна робота), як процес пізнання (самоорганізація), як риса особистості учня (самостійність).

2. У процесі дослідження визначено і розроблено методику організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладах. Встановлено, що за своєю сутністю дана методика організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках в позашкільних навчальних закладах є системою, яка складається з мети, завдань, змісту, форм, методів та засобів навчання, що базуються на використанні інформаційних технологій.

Основною метою організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів є розвиток самостійності учнів у процесі науково-технічної творчості засобами інформаційних технологій; а її завданнями – здобуття знань, умінь, навичок, досвіду практичної і творчої діяльності, розвиток самостійності в процесі науково-технічної творчості засобами інформаційних технологій.

Зміст самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів визначається змістом освіти і передбачає виконання самостійних завдань з науково-технічної творчості, використовуючи інформаційні технології.

Визначено, що серед організаційних форм і методів найбільш оптимальними в методиці організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів є індивідуальна та групова форма, що здійснюється за допомогою активних, інтерактивних, практичних та інших методів.

Розроблена в процесі дослідження система організаційних форм і методів самостійної роботи учнів у позашкільних навчальних закладах за трьома етапами (підготовчий, основний, заключний) відкривала значні можливості для підвищення рівня самостійності учнів.

3. Розкрито використання інформаційних технологій як засобу організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів.

Установлено, що основними складовими інформаційних технологій, які забезпечують організацію самостійної роботи учнів у позашкільній освіті, є: програмне забезпечення (текстовий, графічний, музичний редактор (програми Office, Photoshop, MediaStudio, Wolfram Alpha, Stratum computer тощо); мережеве забезпечення (Internet, Intranet (віртуальні лабораторії, електронні

бібліотеки, бази тощо); друковані засоби (книги, газети, журнали, бюлетені тощо); аудіовізуальні засоби (радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо).

Представлено компоненти та показники формування самостійності учнів позашкільних навчальних закладів, які включають освітню, діяльнісну та мотиваційну складову.

4. Експериментально перевірено методику організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів.

Аналіз результатів педагогічного експерименту свідчить про активну динаміку розвитку самостійності учнів під час експериментального навчання за запропонованою методикою.

Водночас, проведене дослідження не претендує на вичерпне вирішення всіх питань розвитку самостійності учнів. Ряд з них потребують подальшої теоретико-експериментальної розробки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Комнатний С. О. Теоретичні основи розвитку самостійності учнів у гуртках позашкільних навчальних закладів / С. О. Комнатний // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. – Запоріжжя. – 2012. – Вип. 27 (80). – С. 450–455.
2. Комнатний С. О. Інформаційні технології як засіб підвищення самостійної роботи учнів у позашкільних навчальних закладах / С. О. Комнатний // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання : зб. наук. пр. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 16. – С. 61–66.
3. Комнатний С. О. Особливості самостійної роботи у позашкільній освіті / С. О. Комнатний // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання : зб. наук. пр. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 17. – С. 62–67.
4. Комнатний С. О. До питання дидактичних основ самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів / С. О. Комнатний // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи : зб. наук. пр. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 36. – С. 72–77. – (Серія "Педагогічні та історичні науки").

5. Зміст самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи : зб. наук. пр. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 37. – С. 51–56. – (Серія "Педагогічні та історичні науки").

6. Комнатний С. О. Особливості методики організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладах / С. О. Комнатний // Наукова еліта у розвитку держав : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., (Україна, Київ, 9–10 жовт. 2012 р.) упоряд. О. В. Биковська, О. В. Лісовий, С. О. Лихота, Л. Л. Макаренко ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т екології економіки і права ; Нац. центр «Мала академія наук України». – Вип. 1. – К. : Інформ. системи, 2012. – С. 201–207.

АНОТАЦІЇ

Комнатний С. О. Методика організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання технологій. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2013.

Дисертаційне дослідження присвячено організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів. Проаналізовано теоретичні основи і педагогічний досвід самостійної роботи учнів у позашкільній освіті. Обґрунтовано і розроблено методику організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів.

Встановлено, що за своєю сутністю дана методика організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках в позашкільних навчальних закладах є системою, яка складається з мети, завдань, змісту, форм, методів та засобів навчання, що базуються на використанні інформаційних технологій.

Ефективність розробленої методики організації самостійної роботи учнів у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів з використанням інформаційних технологій була експериментально доведена, її реалізація сприяла підвищенню рівня сформованості самостійності учнів.

Ключові слова: самостійна робота, науково-технічні гуртки, позашкільні навчальні заклади, позашкільна освіта.

Комнатний С. О. Методика организации самостоятельной работы учащихся в научно-технических кружках внешкольных учебных учреждений. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения технологий. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2013.

Диссертационное исследование посвящено вопросу организации самостоятельной работы учащихся в научно-технических кружках внешкольных учебных учреждениях.

Анализ состояния вопроса организации самостоятельной работы учащихся в теории и педагогической практике указывает на его актуальность, которая определяется усилением роли самостоятельной работы в учебном процессе, значением личности, ее самостоятельности и самоорганизации для социально-экономического развития государства, общества, человечества.

Выяснено, что самостоятельной является деятельность, которую учащийся выполняет без посторонней прямой помощи, опираясь на свои индивидуальные особенности, знания, умения, опыт, и через реализацию которой формируются черты его самостоятельности.

Установлено, что организация самостоятельной работы осуществляется в учебных учреждениях разных типов, среди которых внешкольные учебные учреждения способствуют организации самостоятельной работы учеников, развитию их способностей, творческой личности, применению теоретических знаний на практике, формированию компетентностей в свободное время.

В процессе исследования установлено, что организация самостоятельной работы во внешкольных учебных учреждениях – это деятельность учащихся, направленная на овладение информацией и ее применение, которая способствует формированию и развитию самостоятельности.

Самостоятельная работа учащихся во внешкольных учебных учреждениях является системным объектом, который включает разнообразные компоненты и рассматривается в трех направлениях: как форма организации обучения (самостоятельная работа), как процесс познания (самоорганизация), как черта личности ученика (самостоятельность).

В процессе исследования определена и разработана методика организации самостоятельной работы учащихся в научно-технических кружках внешкольных учебных учреждений. Установлено, что по своей сущности данная методика организации самостоятельной работы учеников в научно-технических кружках внешкольных учебных учреждениях является системой, состоящей из цели, задач, содержания, форм, методов и средств обучения, которые базируются на использовании информационных технологий.

Основной целью организации самостоятельной работы учащихся в научно-технических кружках внешкольных учебных учреждений является развитие самостоятельности учеников средствами информационных технологий в процессе научно-технического творчества; а его задачами, соответственно, – приобретение знаний, умений, навыков, опыта практической и творческой деятельности, развитие самостоятельности в процессе научно-технического творчества средствами информационных технологий.

Содержание самостоятельной работы учащихся в научно-технических кружках внешкольных учебных учреждений определяется содержанием образования и предусматривает выполнение самостоятельных задач по научно-техническому творчеству с использованием информационных технологий.

Определенно, что среди организационных форм и методов наиболее оптимальным в методике организации самостоятельной работы учащихся в научно-технических кружках внешкольных учебных учреждений является совмещение индивидуальных и групповых форм, осуществляемое с помощью активных, интерактивных, практических и других методов.

Разработанная в процессе исследования система организационных форм и методов самостоятельной работы учащихся внешкольных учебных учреждений имеет три этапа (подготовительный, основной, заключительный), открывая значительные возможности для повышения уровня самостоятельности учеников.

Раскрыто использование информационных технологий как средства организации самостоятельной работы учащихся в научно-технических кружках внешкольных учебных учреждений.

Установлено, что основными составляющими информационных технологий, которые обеспечивают организацию самостоятельной работы учащихся во внешкольном образовании, является: программное обеспечение (текстовый, графический, музыкальный редактор (программы Office, Photoshop, MediaStudio, Wolfram Alpha, Stratum computer и т.п.); сетевое обеспечение (Internet, Intranet (виртуальные лаборатории, электронные библиотеки, базы и т.п.); печатные средства (книги, газеты, журналы, бюллетени и т.п.); аудиовизуальные средства (радиовещание, телевидение, кино, звукозапись, видеозапись и т.п.).

Представлены компоненты и показатели формирования самостоятельности учащихся внешкольных учебных учреждений, включающие образовательную, деятельностную и мотивационную составляющую. Экспериментально проверена методика организации самостоятельной работы учащихся в научно-технических кружках внешкольных учебных учреждений.

Ключевые слова: самостоятельная работа, научно-технические кружки, внешкольные учебные заведения, внешкольное образование.

Komnatniy S. O. The Methodology How to Organize the Independent Activities of Schoolchildren in Scientific and Technical Groups Within Non-formal Educational Establishments. – Manuscript.

The thesis for getting the scientific degree of Candidate of Pedagogic in specialty 13.00.02 – Theory and Methodology of Teaching of Technologies. – National Pedagogical M. P. Dragomanov University. – Kyiv, 2013.

The thesis is dedicated to organizing the independent activities of schoolchildren in scientific and technical groups within the non-formal educational establishments. The theoretical basics and pedagogical experience of independent activities of schoolchildren in non-formal education were analyzed. The methodology of organizing the independent activities of schoolchildren in scientific and technical groups within the non-formal educational establishments was grounded and developed.

There was found out that this methodology of organizing the independent activities of schoolchildren in scientific and technical groups within the non-formal educational establishments in its essence is a system, which consists of the objective, tasks, contents, forms, methods and instruments of teaching based on the information technologies.

The efficiency of developed methodology, i.e. of organizing the independent activities of schoolchildren in scientific and technical groups within the non-formal educational establishments, with appliance of information technologies was proved experimentally; the realizing of the said technology contributed to that fact that the level of the completed independence of schoolchildren increased.

The principles of organizing the independent activities of schoolchildren in scientific and technical groups within the non-formal educational establishments were developed furthermore.

Key words: independent activities, scientific and technical groups, non-formal educational establishments, non-formal education.

Підписано до друку 28.03.2013 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Наклад 100 прим. Зам. № 123
Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26

НБ НПУ
100127737